

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 780.649:73.034.7(497.412Ruše)"1750/1753"

Prejeto: 16. 4. 2019

Simona Kostanjšek Brglez

dr., asistentka z doktoratom, ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Ulica Moša Pijade 22, SI-2000 Maribor
E-pošta: skbrglez@zrc-sazu.si

Boštjan Roškar

mag., konservatorsko-restavratorski svetnik, Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož, Muzejski trg 1, SI-2250 Ptuj
E-pošta: bostjan.roskar@pmpo.si

Ruške orgle v luči arhivskih virov in njihov kiparski okras

IZVLEČEK

Prispevek obravnava baročne orgle v cerkvi Marijinega imena v Rušah, ki so ene največjastnejših in ene najboljše arhivsko dokumentiranih iz tega obdobja na Slovenskem. Pogodbo za izdelavo glasbila je 5. maja 1750 s podpisom in pečatom avtoriziral celjski orglarski mojster Janez Frančišek Janeček. Dokončane so bile leta 1753. Orgelsko ohišje in ograja empore sta delo mariborskega mizarja Franza Leeba, ornamentalni in figuralni repertorij, prav tako končan leta 1753, pa delo kiparske delavnice Jožefa Strauba. Poslikane in pozlačene, torej povsem izgotovljene, so bile leta 1755. V prispevku so predstavljeni nedavno najdeni arhivski viri, pogodba in cerkveni računi, ki potrjujejo nekatere dosedanje domneve in nas seznani z novimi in tudi že znanimi, a nikoli ustrezno citiranimi podatki. Posebna pozornost je namenjena kiparskemu okrasu; prispevek osvetljuje delovanje Straubove delavnice, v kateri se je v času nastajanja del za ruške orgle formiral Jožef Holzinger.

KLJUČNE BESEDE

Ruše, orgle, arhivski viri, Janez Frančišek Janeček, Franz Leeb, Jožef Straub, Jožef Holzinger, baročno kiparstvo, orglarski mojster, mizarjski mojster

ABSTRACT

THE RUŠE ORGAN IN THE LIGHT OF ARCHIVAL SOURCES AND ITS DECORATIVE SCULPTURE

The contribution presents the Baroque organ in the Holy Name of Mary Church in Ruše, which is one of the most magnificent and best documented examples in the Slovenian territory from the said period. The contract for its construction was signed and sealed by the organ master Janez Frančišek Janeček on 5 May 1750. The instrument was built in 1753. The organ case and the parapet of the matroneum were built by the master joiner Franz Leeb from Maribor, and the ornamental and figural repertoire, likewise completed in 1753, were produced in the sculptural workshop of Jožef Straub. The organ was given its painted and gilded finish in 1755. The contribution presents the recently found archival sources, the contract and the church account books, which support some hitherto assumptions and introduce us to new as well as already known, but never adequately cited data. Special attention is paid to the decorative sculpture. The contribution sheds light on the operations of Straub's workshop, where Jožef Holzinger forged his talent in the period during which the Ruše organ was being constructed.

KEY WORDS

Ruše, organ, archival sources, Janez Frančišek Janeček, Franz Leeb, Jožef Straub, Jožef Holzinger, Baroque sculpture, organ master, master joiner

Pevska empore z orglami, ž. c. Marijinega imena, Ruše (Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, foto: Boris Farič).

Marijinemu imenu posvečena cerkev v Rušah, v osnovi srednjeveška stavba, je bila v 17. in 18. stoletju skoraj v celoti barokizirana.¹ Večina cerkvene opreme je iz prve polovice 18. stoletja. Pri opremljanju so med drugimi sodelovali graški kipar Janez Jakob Schoy, ki je naredil veliki oltar, celovski kipar Kristof Rudolph in konjiški kipar Mihael Pogačnik.² Nazadnje so kmalu po sredini stoletja cerkev opremili še z razkošnimi orglami, enimi najmarkantnejših iz tega časa na Slovenskem. Nedavne raziskave so pokazale, da so ruške orgle ene najboljše arhivsko dokumentiranih orgel tega obdobja pri nas.

Glasbilo je delo celjskega orglarskega mojstra Janeza Franciška Janečka, orgelska omara, vključno z leseno ograjo pevske emfore, je delo mariborskega mizarskega mojstra Franza Leebe, njihov kiparski okras pa delo delavnice mariborskega kiparja Jožefa Strauba.³

Orgelska omara je postavljena na kor s sočasno dodelano vzvalovljeno leseno ograjo, katere masivnost rahlja zgornji trebušasti del z mrežastimi polnili. Ohišje je navidezno členjeno na tri dele, vendar je samo v srednjem glasbilo, v levi omari je, kot je to pri Janečku običajno, vgrajen meh, skozi desno pa je vhod na kor. Na srednji omari so ob masivnih rokokojskih ornamentih figure šestih putov z glasbili in na vrhu kip kralja Davida s harfo, na stranskih omarah pa kipa angelov s trobentama.⁴

Glede na kiparski okras med baročnimi orglami na Slovenskem izstopajo ob ruških, ki so skoraj v celoti ohranjene v izvorni obliki, le še – sicer tako po številu registrov kot tudi po velikosti impozantnejše – orgle v ljubljanski stolnici sv. Nikolaja, od katerih so poleg kiparskega deleža ohranjene le (predelane) omare.⁵

¹ O zgodovini cerkve, opremi, umetnikih prim. Orožen, *Das Bistum*, str. 368–374; Cestnik, *Ruše, slavna božja pot*, str. 10–18; Hajnšek, *Marijine božje poti*, str. 164–174; Zadnikar, *Spomeniki cerkvene arhitekture*, str. 153–155; Vrišer, *Vodnik*, str. 4–15; Kemperl in Vidmar, *Barok na Slovenskem*, str. 147–151. Med umetniki, ki so v prvi četrtini 18. stoletja izoblikovali podobo ruške cerkve, kakršno vidimo danes, moramo omeniti štukaterja Petra Zaara in slikarja Johanna Chrysostoma. Prim. Lipoglavšek, *Baročno stropno slikarstvo*, str. 120; Murovec, *Likovni viri*, str. 126–130.

² O kiparjih in njihovih delih v cerkvi: Vrišer, *Doneski k baročnemu kiparstvu*, str. 150–156; Vrišer, *Baročno kiparstvo*, 1992, str. 64, 93, 103, 225, 230, 232.

³ Franz Anton Leeb, mizar v Mariboru (omenjen med 1747 in 1767), je arhivsko potrjeno sodeloval z mariborskima kiparjema Jožefom Straubom in Jožefom Holzingerjem. Prim. Vrišer, *Baročno kiparstvo*, 1992, str. 220. Janez Francišek Janeček, orglar v Celju (ok. 1697–1778), eden najpomembnejših baročnih orglarjev 18. stoletja, delujočih na območju

Štajerske, Kranjske in Hrvaške, od čigar obsežnega opusa se je ohranilo vsaj 37 orgel. Prim. Zadravec, *Nekaj drobtin*, str. 19–32. Jožef Straub, mariborski kipar (1712–1756), se je sprva najverjetneje šolal v očetovi delavnici v Wiesenteigu, kasneje pri bratu Filipu Jakobu v Gradcu. Leta 1736 je izpričan kot pomočnik v delavnici ljubljanskega kiparja Henrika Mihaela Löhra, neznano kdaj je prišel v Maribor, kjer se je leta 1746 poročil. Prim. Vrišer, *Baročno kiparstvo*, 1992, str. 234; Kostanjšek Brglez, Roškar, *Jožef Hoffner*, str. 4.

⁴ Instrumenti štirih puttov so izgubljeni.

⁵ Na Slovenskem je malo baročnih orgel, katerih ohišja so bogato okrašena s kvalitetno in raznovrstno ornamentiko in figuraliko, nedvomno zato, ker je že nabava glasbila samega pomenila precejšen strošek. Za Janečkove orgle v ljubljanski stolnici in njihov kiparski okras, ki ga je izdelala delavnica Henrika Mihaela Löhra, prim. Koter, *Likovna oprema*, str. 47–53; Štefanič, Roškar, *Tipologija ohišij*, str. 157–164, 179–183.

Osrednja orgelska omara, ž. c. Marijinega imena, Ruše (Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, foto: Boris Farič).

Ruške orgle v doslej poznanih arhivskih virih

Edini arhivski vir za ruške orgle, doslej navajan v literaturi, je ruška kronika z naslovom *Notata Rustensia antiquissimis documentis desumpta et varijs fide humana dignis autographis synoptice descripta*.⁶ Njen avtor Jožef Avguštin Meznerič (ok. 1707 – po 1772), nekdanji sprva ruški nato vuzeniški duhovnik, je ni pisal sproti, ampak je podatke povzemal po starejših beležkah, verjetno pa tudi po ustnem izročilu, zato ni povsem zanesljiva.⁷ Kronist je za leto 1753 zapisal, da je celjski izdelovalec orgel Janeček začel postavljati nove orgle, za katere bo prejel okoli 1000 goldinarjev.⁸ V zapisu za leto 1755 beremo, da sta Janez Krstnik Chacon (Cocconi) in Francišek Assecla orgle pozlatila, za delo pa prejela okrog 300 goldinarjev.⁹ O

mizarskih in kiparskih delih na orglah oziroma o mizarju in kiparju ni pri Mezneriču nobenih podatkov.

Ruške orgle v literaturi

Prva omemba v literaturi sega v leto 1885, ko je Josef Andreas Janisch o njih napisal: »*Recht gut nimmt sich die im Jahre 1754 erneuerte Orgel von 13 Registern mit ihren Engelsstatuen aus*«. ¹⁰ Poldrugo desetletje pozneje jih je omenil Anton Cestnik, ki je zapisal: »*Sedanje orgle so delo celjskega orglarja Janeza Janžeka in so bile l. 1755. dogotovljene in pozlačene. Velika Davidova in dve angelski podobi zaljšajo njih zunanjo stavbo*«. ¹¹ Leta 1957 se v literaturi prvič pojavi ime, povezano z avtorjem njihovega kiparskega okrasja. Pionirski raziskovalec baročnega kiparstva na Štajerskem Sergej Vrišer je v članku objavil podatek, da je »po ruških zapiskih« Filip Jakob Straub leta 1753 za 115 goldinarjev izdelal kiparski okras za nove orgle. ¹² Kljub navedbi Filipa Jakoba Strauba je kipe pripisal mariborskemu kiparju Jožefu Straubu in ne njegovemu bratu, kiparju v Gradcu. ¹³ Podat-

⁶ Izvirnik kronike je hranjen v župnijskem arhivu v Rušah. V nadaljevanju je citiran prevod Jožeta Mlinariča: Mlinarič, Ruška latinska kronika, str. 153–227.

⁷ Za Mezneričevo biografijo prim. Glazer, *Meznerič, Jožef Avguštin*, str. 110–111. Medtem ko se je vedelo, da je kronika nezanesljiva za stari vek, je veljalo, da so podatki za novi vek zanesljivi. Po zadnjih ugotovitvah pa je Mezneričeva kronika nezanesljiva tudi za obdobje novega veka. Prim. Murovec, *Historizirana podoba naročnika*, str. 116–117; Rezman, *Ruše. (Stavbna – sakralna dediščina)*, str. 22.

⁸ Mlinarič, Ruška latinska kronika, str. 220. Istega leta, torej 1753, so 3. maja odstranili prejšnje orgle, ki so jih prodali ž. c. sv. Kunigunde v Zgornji Kungoti. Mlinarič, Ruška latinska kronika, str. 220.

⁹ Mlinarič, Ruška latinska kronika, str. 222. Verjetno gre za napačno ime; Cocconiju, slikarju oziroma pozlatarju, ki je s Straubom sodeloval tudi na Ptuj, je bilo ime Dominik. Kronist je večkrat navajal napačna imena. Tako je med drugim Franca Antona Strauba preimenoval v Janeza Antona: »*Dne 16. oktobra je prišel iz Gradca plemeniti gospod Janez Anton Straub, član kiparskega ceha, ki se je tukaj pred oltarjem Čudodel-*

ne poročil s plemenito devico Marijo Jožefo Decentner ...« Kljub vsemu pa Mezneričev zapis zapolnjuje vrzel v kiparjevi biografiji. Na osnovi tega lahko namreč pritrdimo domnevam, da je bil pred prihodom v Ruše oziroma odhodom na Hrvaško vsaj nekaj časa v Gradcu, kjer je najverjetneje deloval ali se izpopolnjeval pri bratu Filipu Jakobu. Glede imena slikarja Cocconija gl. Stefanič, Roškar, *Tipologija ohišij*, str. 167.

¹⁰ Janisch, *Topographisch-statistisches*, str. 224.

¹¹ Cestnik, *Ruška cerkev*, str. 247.

¹² Vrišer, *Mariborski baročni kiparji*, 1957, str. 89. Vira, torej domnevnih ruških zapiskov, kjer naj bi bila zavedena znesek in ime kiparja, Vrišer ni navedel. V ruški kroniki namreč nista omenjena ne Jožef in ne Filip Jakob Straub, niti znesek.

¹³ »*Z raziskovanjem del Jožefa in Filipa Strauba smo se njunim*

ke o njihovih izdelovalcih, kjer prvič zasledimo tudi ime mizarja, pa je leta 1980 objavil Jože Curk. Zapisal je, da so orgle iz leta 1753 delo celjskega orglarja Janeza Janeschka in mariborskega kiparja Jožefa Strauba ter da je pevsko empore istega leta (1753) povečal mariborski mizar Franz Leeb, njeno ograjo pa s sedmimi prizori ruških čudežev leta 1755 poslikal Dominik Cocconi, ki je tega leta pozlatil in s slikama sv. Gregorja Velikega in sv. Cecilije opremil tudi orgle.¹⁴ Enake podatke, torej imena avtorjev in letnice posameznih del, je pozneje objavil tudi Vrišer, med »dognanimi kipi«, s katerimi se je v umetnostno preteklost cerkve zapisal Jožef Straub, pa je izpostavil kralja Davida.¹⁵ Kar zadeva kiparski okras, zbuja pozornost predvsem dejstvo, da ga je Vrišer leta 1957 pripisal Jožefu Straubu in da je enako storil tudi v besedilu poljudnega značaja leta 1995, medtem ko ga v doktorski disertaciji (1961) ter v nobeni od obeh izdaj monografije o baročnem kiparstvu na slovenskem Štajerskem (1963 in 1992) ni niti omenil.¹⁶ Ne glede na to, da Vrišer ruških kipov pravzaprav nikoli ni dokončno umestil v opus Jožefa Strauba, je v poznejši literaturi ta obveljal za avtorja kiparskega okrasja, pisci so se namreč brez izjeme sklicevali na njegov članek iz leta 1957 in na njegovo omenjeno besedilo iz leta 1995.¹⁷

Kiparski okras ruških orgel je bil prvič podrobneje predstavljen v prispevku muzikologinje Darje Koter, ki je figure z instrumenti obravnavala predvsem z vidika ustreznosti upodobitev izvajalske prakse in korektnosti upodobitev glasbenih instrumentov, sicer pa je kipe in ornamentiko v grobem opisala, pri tem pa, kar zadeva splošne značilnosti kiparstva Jožefa Strauba, povzela Vrišerjeve navedbe.¹⁸ Nazadnje je bil figuralni in ornamentalni repertorij ruških orgel,

skupaj z oblikovnimi značilnostmi ohišja tega instrumenta in marmoracijo oziroma poslikavo, izčrpno predstavljen v monografiji o celjskem orglarju Janezu Francišku Janečku, kjer je ta tematika tudi prvič obravnavana celostno, z organološkega, zgodovinskega in umetnostnozgodovinskega vidika.¹⁹

Ruške orgle v neobjavljenih arhivskih virih

Nadškofijski arhiv Maribor hrani arhivske listine, ki natančno dokumentirajo ruške orgle. Dne 5. maja 1750 je v Rušah Janez Francišek Janeček s pečatom in podpisom avtoriziral slabe tri strani dolgo pogodbo za orgle,²⁰ ki jo v nadaljevanju predstavlja v povzetku. Pogodba je bila sklenjena med patrom Avguštinom As(c)hauom, ki je zastopal zemljiško gospostvo Fala, in Leopoldom Andorferjem, glavnim hočkim župnikom, krajevnim patronom v Rušah na eni ter Janezom Janečkom, orglarjem v Celju, na drugi strani. Janeček se je zavezal, da bo v cerkvi v Rušah izdelal popolne, dobre in po predloženi dispoziciji uglasene orgle najpozneje v dveh letih od dneva podpisa pogodbe. V njej so podrobno opredeljeni registri, material in postavitev orgel, ki ustreza njihovi dejanski postavitvi. Janeček bi naj vse izdelal iz lastnega materiala v Celju. Oba omenjena cerkvena dostojanstvenika sta se zavezala, da mu bodo za celotno delo plačali 800 goldinarjev. Od tega bo gospod Ferdinand Killau, glavni župnik v Vuzenici, plačal 300 goldinarjev iz dolga do Ruš (dolg je naredil njegov brat, sekretar župnije Vuzenica) in štrtin ruškega vina, poleg hrane in potrebnih prevozov, tako orgel kot orodja, mojstra, vajenca in pomočnika iz Celja in nazaj. Dlje je bilo domnjeno, da bo orglarju takoj po postavitvi plačanih 300 goldinarjev, 200 goldinarjev pa po preteku dveh ali treh let. Orglar bo do konca življenja jamčil za svoje delo. Morebitna popravila bo opravil brezplačno. Pogodba je bila napisana v dveh izvodih in vsakega je pečatil drugi.²¹ Pogodba za ruške orgle je doslej druga znana oziroma ohranjena Janečkova pogodba za orgle na Slovenskem.²²

Ob pogodbi so v arhivu hranjeni tudi zvezki cerkvenih prejemkov in izdatkov, ki nas seznani z

kiparskim značilnostim toliko približali, da smemo tudi o ruških orglah izreči drugačno sodbo. Delo je brez dvoma Jožefovo in ne Filipovo. Množica robustnih angelskih otrok, ki plezajo po orgelski omari k vrhu, kjer kraljuje David s barfo v rokah, oba keruba s trobentama in končno neizogibna Jožefova masivna rocaille izpovedujejo v dovoljni meri, kdo je njih avtor». Vrišer, Mariborski baročni kiparji, str. 89–90.

¹⁴ Curk, *Mariborsko Pohorje*, str. 8. Te podatke je Curk objavil tudi v članku leta 1985. Prim. Curk, Ruše; urbano-gradbena skica kraja, str. 97. Kje je pridobil podatke o mizarju, torej njegovo ime ter obseg del in leto zaključka teh, Curk ni navedel. Vrišer, *Vodnik*, str. 14.

¹⁶ Kiparskega okrasa ruških orgel ni Vrišer uvrstil ne na seznam del Jožefa Strauba in ne na seznam del Filipa Jakoba. Prim. Vrišer, *Kiparstvo na Slovenskem*, str. 163–165; Vrišer, *Baročno kiparstvo*, 1963, str. 167–169, 175; Vrišer, *Baročno kiparstvo*, 1992, str. 235–237. Kiparja Jožefa Strauba je omenil le v besedilih (1957, 1995): Vrišer, Mariborski baročni kiparji, str. 89; Vrišer, *Vodnik*, str. 14.

¹⁷ Enako velja za ime mizarja, kjer pa so se sklicevali izključno na vodnik iz leta 1995. Prim. Koter, Likovna oprema, str. 53–54; Štefanič, Roškar, *Tipologija ohišij*, str. 165; Pavlič, Dolinšek, *The organ decoration*, TrArs, <http://trars.eu/catalog-item.php?id=273> (stanje: 10. 4. 2019)

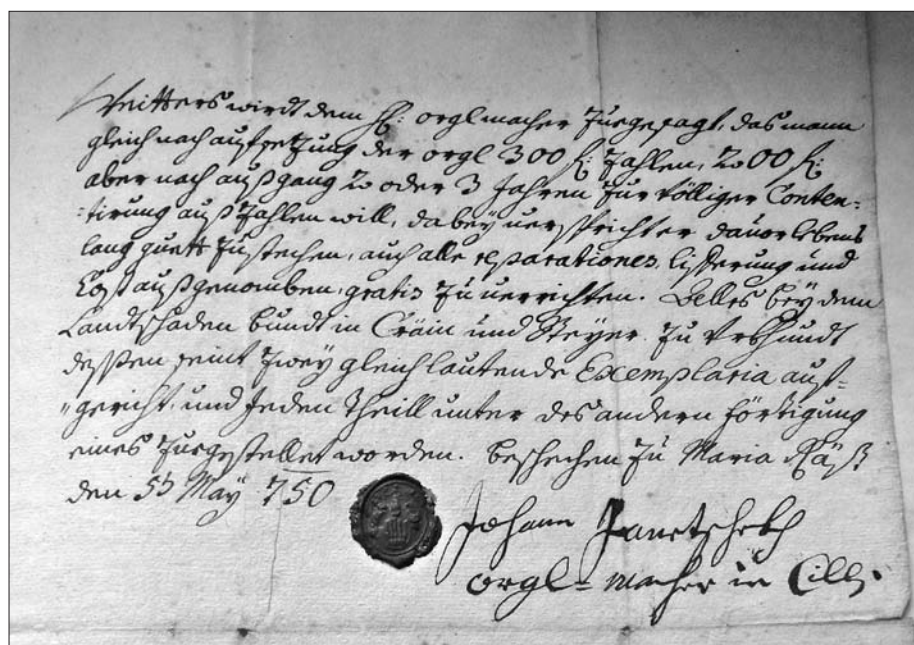
¹⁸ Koter, Likovna oprema, str. 53–56. Pred tem so bile orgle predstavljene z organološkega vidika. Prim. Bizjak, Škulj, *Orgle*, str. 56.

¹⁹ *Celjski baročni orglarski mojster*, 2016. O kiparskem okrasu orgel in ohišju Štefanič in Roškar, *Tipologija ohišij*, str. 165–169; 183–188.

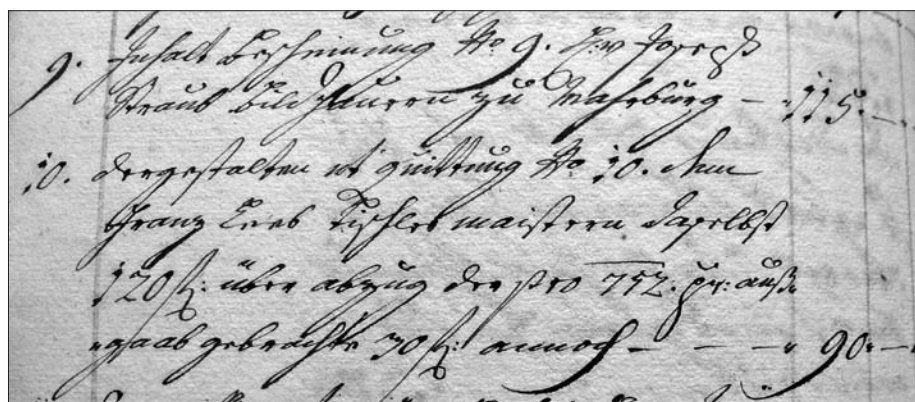
²⁰ NSAM, Hoče, Župnijski fondi, župnija Hoče, šk. 50, Pogodba med p. Avguštinom As(c)hauom, oficialom na Fali, in Janezom Janečkom, izdelovalcem orgel iz Celja, za popravilo orgel, 1750, 5. 5., Ruše.

²¹ Za pomoč pri branju arhivskega gradiva se najlepše zahvaljujeva kolegu zgodovinarju mag. Matjažu Grahorniku, za branje pričujočega besedila in komentarje pa kolegu umetnostnemu zgodovinarju dr. Blažu Resmanu.

²² Ob pogodbi za ruške poznamo še pogodbo za izdelavo orgel za ljubljansko stolnico, ki je bila sklenjena 20. maja 1732 in je bila v nemškem jeziku v skrajšani obliki objavljena že leta 1854, celotni slovenski prevod pa je leta 2012 objavil Edo Škulj. Prim. Jellouschek, *Historische Miscellen*, str. 38; Škulj, *Baročne orglarske delavnice*, str. 103–105.

Zadnja stran pogodbe za orgle, sklenjene 5. maja 1750 v Rušah, s podpisom in žigom Janeza Frančiška Janečka (NŠAM, Hoče, Župnijski fondi, župnija Hoče, šk. 50).

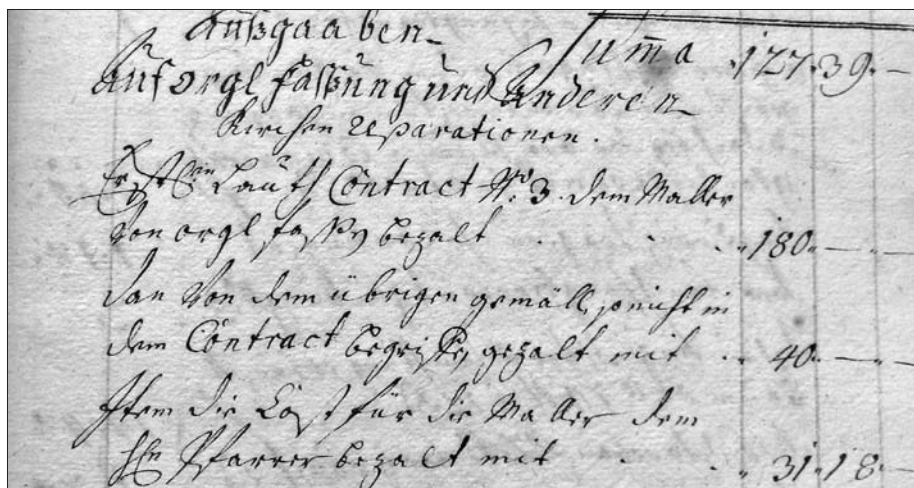

Izsek iz zvezka cerkvenih prejemkov in izdatkov za leto 1753; plačilo Jožefu Straubu in Franzu Leebru (NŠAM, Hoče, Župnijski fondi, župnija Hoče, šk. 50).

natančnimi zneski, načini izplačil, mojstri, pa tudi s plačniki posameznih del oziroma uslug. Za pričujočo razpravo so nedvomno najpomembnejši izdatki za leto 1753, kjer so navedeni vsi stroški, povezani z orglami, ki so v tem letu znesli 581 goldinarjev in 51 krajcarjev; še zlasti pomembno pa je, da sta z dokumenti izpričana tudi avtorja orgelskega ohišja in kipov, torej mizar Franz Leeb in kipar Jožef Straub.²³ Od zgoraj navedenega zneska je bilo za prevozne stroške, da so orgle prepeljali iz Celja v Ruše (pet prevozov), plačanih 25 goldinarjev in 15 krajcarjev; prevoz kiparskih in mizarskih del iz Maribora je znesel 3 goldinarje in 3 krajcarje; trije tesarski dnevi za postavitev

odra za kiparja so stali 54 krajcarjev; orglarju Janečku je bilo 20. avgusta iz cerkvene blagajne izplačanih 150 goldinarjev, dostava v Celje je stala 7 goldinarjev, dalje pa je zapisano, da je namesto denarja (300 goldinarjev) za plačilo orgel po ohranjeni pogodbi prevzel vrt pri Celju iz zapuščine Jakoba Jamnika v omenjeni vrednosti. Za likof je od glavnega hočkega župnika dobil štrtin vina *Miterberger*, ocenjenega na 25 goldinarjev. Orglarju, vajencem in pomočnikom je bilo za vseh osem tednov dela izplačanih 36 goldinarjev; Franz Leeb, mariborski mizarski mojster, je skupaj s pomočniki za štiri dni dela prejel 2 goldinarja in 15 krajcarjev. Franz Joblnigg je mizarju in orglarju tam, t. j. v Rušah, plačal stroške v višini 27 goldinarjev. Kiparju Jožefu Straubu iz Maribora je bilo izplačanih 115 goldinarjev, mizarju Franzu Leebru, prav tako iz

²³ NŠAM, Hoče, Župnijski fondi, župnija Hoče, šk. 50, cerkveni računi 1753.

Izsek iz zvezka cerkvenih prejemkov in izdatkov za leto 1755; plačilo slikarskih del (NŠAM, Hoče, Župnijski fondi, župnija Hoče, šk. 50).

Maribora, pa 90 goldinarjev. Dalje je zapisano, da je bilo Leebu izplačanih le 90 od 120 goldinarjev, saj mu je bilo 30 goldinarjev izplačanih že predhodno.²⁴ Leta 1754, ko so bile orgle na koru že postavljene, je Leeb izdelal še korno mrežo, za kar je prejel 59 goldinarjev, stroški prevoza te iz Maribora pa so skupaj z mitnino znesli 18 krajcarjev.²⁵ Iz plačila Janečku bi lahko skleпали, da so bile orgle konec avgusta že nared in da so jih na praznik Marijinega imena, 12. septembra, že uporabili pri bogoslužju.

V cerkvi so bile v surovem stanju, torej neposlikane in nepozlačene do leta 1755, tega leta pa so v zvezku cerkvenih prejemkov in izdatkov med stroški za poslikavo orgel in druga dela uvedena tudi naslednja izplačila: slikar je za poslikavo orgel prejel 180 goldinarjev, za ostale slike, ki niso »po pogodbi«, pa je prejel 40 goldinarjev. Stroški za slikarje, ki jih je plačal gospod župnik, so znašali še 31 goldinarjev in 18 krajcarjev.²⁶ Skupni znesek, ki je bil izplačan za poslikavo orgel, je bil 443 goldinarjev in 59 krajcarjev.²⁷ Ime slikarja v računu ni zabeleženo, gotovo pa je bila, kot lahko razberemo tudi iz zapisa, z njim predhodno sklenjena pogodba.

Domnevamo lahko, da so bili vsi stroški, povezani z orglami, poravnani do leta 1755, ko so bile popolnoma dokončane. V naslednjem letu, ko se je iztekla tudi doba treh let od postavitve (v pogodbi, sklenjeni z Janečkom, je bilo namreč zapisano, da bo 200 goldinarjev prejel po preteku dveh ali treh let od postavitve), kakršnokoli izplačilo Janečku namreč ni uvedeno.²⁸ Veličastnost tega povsem izgotovljenega ruškega glasbila ni ostala neopažena. Tako je vizitator, ki je cerkev obiskal 3. julija 1756, zabeležil, da so bile pred nekaj leti na novo postavljene in okrašene tudi velike orgle »..., ante paucos annos etiam ingens organum noviter erectum, et exornatum fuit.«²⁹

Nekaj dejstev o arhivskih virih in problematika njihovega (ne)navajanja

Iz arhivskih virov lahko torej povzamemo, da je bilo delo orglarskega mojstra Janeza Franciška Janečka, s katerim je bila pogodba sklenjena meseca maja leta 1750, ocenjeno na 800 goldinarjev, delo pa je končal leta 1753. Istega leta sta delo opravila tudi kipar Jožef Straub in mizar Franz Leeb, ki sta bila takrat izplačana. Strošek dela prvega je znašal 115 goldinarjev, drugega pa (skupaj z deli, ki jih je opravil leta 1754) slabih 180 goldinarjev. Leta 1755 so bile orgle (verjetno vključno s korno ograjo) še poslikane, to delo pa je stalo dobrih 443 goldinarjev. Ruške orgle so tako skupaj stale približno 1500 goldinarjev.

Danes, ko poznamo arhivske vire, ki potrjujejo tudi nekatere dosedanje domneve, lahko z gotovostjo trdimo, da so bili ti, vsaj oz. konkretno računi za leto 1753, nekomu poznani že davnega leta 1957, ko je enega izmed podatkov (znesek, izplačan kiparju,

²⁴ NŠAM, Hoče, Župnijski fondi, župnija Hoče, šk. 50, cerkveni računi 1753. Ostali stroški, povezani z orglami, se mdr. nanašajo še na les (hrast in orehove deske), tesarska dela, zidarska dela, ključavničarska dela, kovaška dela, nazadnje pa je bil poklican še organist iz Maribora, ki je orgle preizkusil in za to prejel 1 goldinar. Leeb je 30 goldinarjev za delo na cerkvenih orglah prejel že leta 1752. NŠAM, Hoče, Župnijski fondi, župnija Hoče, šk. 50, cerkveni računi 1752.

²⁵ NŠAM, Hoče, Župnijski fondi, župnija Hoče, šk. 50, cerkveni računi 1754.

²⁶ NŠAM, Hoče, Župnijski fondi, župnija Hoče, šk. 50, cerkveni računi 1755. Stroški, ki jih je prevzel ruški župnik, se nanašajo na slikarje (morda gre za slikarja skupaj s pomočniki ali celo za dva slikarja, tista, ki ju omenja Meznerič, torej Cononija in Asseclo).

²⁷ NŠAM, Hoče, Župnijski fondi, župnija Hoče, šk. 50, cerkveni računi 1755.

²⁸ NŠAM, Hoče, Župnijski fondi, župnija Hoče, šk. 50, cerkveni računi 1756.

²⁹ Ožinger, *Vizitacijski zapiski*, str. 303.

in leto izdelave kiparskih del) objavil Sergej Vrišer. Slednji računa gotovo ni nikoli videl, ampak mu je moral vsebino nekdo posredovati, pri tem pa mu je očitno povedal napačno ime kiparja in verjetno tudi napačni vir, saj je po Vrišerju podatek naveden v »ruških zapiskih«.³⁰ Skoraj gotovo pa je najkasneje dobri dve desetletji pozneje cerkvene račune za leto 1753 in 1755 poznal Jože Curk, ki je prvi omenil mizarja Franza Leebea, čigar ime v Mezneričevi kroniki in starejši literaturi ni navedeno, in ki je prvi (pravilno) zapisal, katerega leta je kateri od mojstrov dokončal svoje delo. Za razliko od Vrišerja je Curk v obeh besedilih kot kiparja navedel Jožefa Strauba. Ne gre povsem izključiti možnosti, da je Vrišerju (delno napačne) podatke posredoval prav Curk, vsekakor pa podajanje kakršnihkoli sodb tudi zaradi časovne distance med njunimi besedili ni upravičeno.

Kiparski okras ruških orgel in Holzingerjeva kiparska formacija

Kiparsko okrasje ohišja ruških orgel je izjemno kakovostno in presega ornamentiko in figuraliko na večini drugih baročnih orgel na Slovenskem.³¹ Nesporno je dejstvo, da je nastalo v delavnici mariborskega kiparja Jožefa Strauba. To, da ga ni Vrišer v nobeni od izdaj monografije umestil na seznam Straubovih potrjenih in njemu pripisanih del, lahko gotovo pripišemo napačnim podatkom, ki jih je pridobil in ki so ga zavedli do te mere, da se je dokončne atribucije pravzaprav vzdržal. Zapisati moramo, da je Vrišer kot tenkočuten opazovalec vendarle vsaj v osnovi dobro razlikoval rokopa obeh Straubov, Filipa Jakoba in Jožefa, in da je povsem pravilno presodil, da ruški kipi ne morejo biti delo graškega Strauba, ampak da so izšli iz delavnice mariborskega mojstra.³²

Vendarle pa je mogoče, čeprav se celotna dekoracija glede na slogovne značilnosti jasno umešča v opus Jožefa Strauba, že na prvi pogled opaziti, da

nimajo vsi kipi njegovih značilnih potez in da je pri njihovi izdelavi sodelovalo več rok.³³ Glede na različno kiparsko interpretacijo lahko vsekakor tudi na primeru ruških orgel potrdimo, da je bila kiparska delavnica organizirana podobno kot delavnice graških kiparjev in da je imel Jožef Straub v njej tudi vajence oziroma pomočnike.³⁴ Eden teh je bil v času nastajanja kiparskih del za ruške orgle gotovo Jožef Holzinger, kipar, ki je dve leti po Straubovi smrti, leta 1758, odkupil njegovo hišo s kiparskim jusom in prevzel delavnico.³⁵ Vrišer je predpostavljal, da je bil Holzinger Straubov pomočnik, in sicer je po njegovem mnenju Straubovo delo spremljal približno od leta 1750 do njegove smrti leta 1756, glede na zadnje raziskave pa se domneva, da v delavnici ni bil kontinuirano prisoten.³⁶ Holzingerjevo udeležbo pri rezbarjenju del za ruške orgle potrjujejo kipi, ki so dobro primerljivi z njegovimi dokumentiranimi deli, bistveno manj pa so primerljivi z drugimi Straubovimi figurami. Da podkrepimo Holzingerjev doprinos, je smiselno najprej na kratko predstaviti značilnosti Straubovega kiparskega rokopa. Če ga povzamemo na osnovi potrjenih del, torej kipov z velikega oltarja v cerkvi sv. Jožefa na Studencih (1750) in tistih z velikega oltarja, narejenega za minoritsko cerkev na Ptuj (1752), lahko zapišemo, da kažejo figure, ki so nastale povečini pod Straubovim dletom, precejšnje

³³ Za organizacijo kiparskih delavnic in delo več rok na posameznih oltarjih prim. Kostanjšek Brglez in Roškar, Vprašanje kontinuitete, str. 7–9.

³⁴ Že Vrišer je menil, da je imel Jožef Straub v Mariboru večjo delavnico, a arhivski dokumenti, ki bi to potrdili, niso v razvidu. Za zdaj lahko na to, da je imel v njej tudi vajence oziroma pomočnike, sklepamo na osnovi različnih kiparskih interpretacij del, ki so izšla iz njegove delavnice. Prim. Vrišer, *Baročno kiparstvo*, 1992, str. 133. Arhivski viri o prisotnosti oziroma številu pomočnikov v kiparskih delavnicah na slovenskem Štajerskem niso v razvidu, predpostavljamo pa, da so jih – kakor graški kiparji tega obdobja – imeli. Kot primer lahko navedemo Janeza Jakoba Schoya, katerega več pomočnikov poznamo celo po imenih. Prim. Kohlbach, *Steirische Bildhauer*, str. 185.

³⁵ Jožef Holzinger (1735–1797), sin slikarja in pozlatarja, je vaješka leta skoraj nedvomno preživel v Straubovi mariborski delavnici, izpopolnjeval pa se je morda pri Veitu Königerju. Glede na stilne sorodnosti Königerjevih in Holzingerjevih del iz zrelejših let je Vrišer menil, da bi bil Holzinger po Straubovi delavnici utegnil spoznati še katero drugo, in sicer je pomislil na delavnico Jožefa Schokotnigga v Gradcu, ki jo je prevzel Königer. Straubovo hišo s kiparskim jusom je Holzinger kupil 2. marca 1758 za 500 goldinarjev. Istega leta je v virih imenovan kot magister »sculptoriae artis«. Prim. Vrišer, Mariborski baročni kiparji, str. 98, 110; Vrišer, *Baročno kiparstvo*, 1963, str. 155; Vrišer, *Baročno kiparstvo*, 1992, str. 215. Za podobnosti in razlike med Straubovim in Holzingerjevim kiparstvom prim. Vrišer, Doneski k opusu, str. 144–145.

³⁶ Vrišer, Doneski k baroku, str. 230. Glede na nekatera dela, ki so izšla iz te delavnice okrog leta 1756, se poraja dvom v to, da je bil Holzinger v njej med letoma 1755 in 1758 kontinuirano prisoten, v tem času je najbrž popotoval. Prim. Kostanjšek Brglez in Roškar, Vprašanje kontinuitete, str. 10. Delavnico je najbrž zapustil konec leta 1755 oziroma najkasneje v začetku leta 1756. Kiparji so morali po poteku vaješke dobe po veljavnih pravilih graške konfraternitete dve leti popotovati. Kohlbach, *Steirische Bildhauer*, str. 101.

³⁰ Vrišer originalov gotovo ni videl, saj je ime Jožefa izpisano tako čitljivo, da ga ni mogoče zamenjati z nobenim drugim imenom.

³¹ Ohranjenih je sicer dokajšnje število orgel, pri tem prednjačijo tiste iz Kunatove delavnice z ornamentalno in figuralno dekoracijo, a je ta povečini na nivoju ljudskega rezbarstva. Glede na obsežni katalog orgel, v katerem so zbrana skoraj vsa tovrstna Janečkova glasbila na Slovenskem, lahko trdimo, da je kiparski okras ruških med vsemi najkvalitetnejši. Prim. Štefanič in Roškar, Katalog ohranjenih ohišij, str. 197–253.

³² Že če izpostavimo samo velika stoječa angela na stranskem oltarju v ptujski proštiji cerkvi sv. Jurija, za katera je bil Vrišer povsem prepričan, da sta delo Filipa Jakoba, in ju primerjamo z ruškima angeloma trobentačema, je povsem jasno, da se je Vrišer zavedal razlik v kiparskih rokopisih obeh Straubov. Prim. Vrišer, *Baročno kiparstvo*, 1963, str. 84. Za kiparstvo Filipa Jakoba in Jožefa Strauba prim. Klemenčič, Die Bildhauer Straub, str. 105–113; Vrišer, Josef Straub, str. 192–197; Schweigert, *Philipp Jakob Straub*; Za glavne razlike v njunem kiparstvu prim. Kostanjšek Brglez in Roškar, Vprašanje kontinuitete, str. 13–21.

Jožef Straub: spodnji levi putto na orgelski omari, Marijina romarska cerkev, Sladka Gora, 1755 (foto: Simona Kostanjšek Brglez).

Delavnica Jožefa Strauba: srednji desni putto na orgelski omari, ž. c. Marijinega imena, Ruše, 1753 (foto: Boris Farič).

Jožef Straub: putto na prižnici, ž. c. sv. Jerneja, Rogatec (foto: UIFS ZRC SAZU, foto: Franci Pečnik).

Jožef Holzinger: putto iz atike desnega slavoločnega oltarja, ž. c. sv. Jurija, Hoče (foto: Martin Klinc).

Jožef Holzinger, putto na prižnici, ž. c. sv. Martina, Kamnica, 1767 (foto: Simona Kostanjšek Brglez).

Delavnica Jožefa Strauba: zgornji levi putto na orgelski omari (detajl), ž. c. Marijinega imena, Ruše, 1753 (Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, foto: Boris Farič).

Jožef Straub: zgornji desni putto na orgelski omari (detajl), Marijina romarska cerkev, Sladka Gora, 1755 (foto: Simona Kostanjšek Brglez).

anatomske zadrege, njihova draperija je precej trda, gube so shematične, enako velja za kodraste lase, obrazi pa so nedetajlirani in kar zadeva podajanje čustvenih stanj figur slabo definirani. Straubov razpoznavni znak so predvsem velike široko odprte in praviloma izrazito podolgovate oči. Med številnimi Straubovimi oziroma Straubu pripisanimi deli kažejo omenjene značilnosti tudi putti na orgelski omari v romarski cerkvi na Sladki Gori (1755), putti na stranskem oltarju v cerkvi sv. Kunigunde v Zgornji Kungoti in putti na prižnici v župnijski cerkvi sv. Jerneja v Rogatcu.³⁷

V splošnem figure in ornamentika ruških orgel sicer kažejo opisane značilnosti kiparstva Jožefa Strauba, a so nekateri putti volumensko opazno drugačni od večine drugih iz njegovega opusa, obrazi in tudi telesa nekaterih imajo sledove bolj dognane, mehkeje in manj groteskne modelacije. To velja predvsem za putta na vrhu omare levo in za srednjega na desni strani. Na teh figurah lahko razberemo nekatere detajle, ki jih kasneje opazimo pri zgodnjih Holzingerjevih delih, na primer na figurah puttov z desnega slavoločnega oltarja v hoški župnijski cerkvi (1759),³⁸ nekateri izmed njih pa postanejo celo prepoznavni kiparski izraz njegovega celotnega opusa in jih med drugim vidimo na puttih na prižnici v župnijski cerkvi sv. Martina v Kamnici, ki je Holzingerjevo dokumentirano delo iz leta 1767. Ob osredotočenju na figuri omenjenih puttov na ruški

orgelski omari ter značilnosti Straubovih in Holzingerjevih puttov z zgoraj naštetih del lahko zapišemo, da imajo Straubovi obilno maščevje v predelu vratu in udov, shematizirane lase oziroma velike kodre, na licih in bradah imajo dosledno jamice, njihove oči pa so podolgovate in poševne. Holzingerjevi putti imajo nekoliko vitkejša in anatomsko bolj dognana telesa, lasje so na zgodnejših delih v osnovi enaki kot lasje Straubovih puttov, le da kodri ne segajo toliko v prostor, kar zadeva obraze zgodnejših Holzingerjevih tovrstnih del, so ti prav tako podobni Straubovim, a so mehkejši in bolj naturalistični; to velja še zlasti za oči, ki so za razliko od Straubovih mimetične. Na osnovi natančnih primerjav lahko povsem jasno vidimo, da sta obravnavana putta na ruški orgelski omari bližje Holzingerju kot Straubu, a se moramo pri opazovanju resnično osredotočiti le na detajle in pri tem upoštevati, da sta bila vendarle izdelana v okviru Straubove delavnice in v času Holzingerjeve kiparske formacije, nekaj let preden je stopil na samostojno kiparsko pot in preden je spoznal tudi delo drugih štajerskih kiparjev. V tej fazi raziskav kiparskih opusov Jožefa Strauba in Jožefa Holzingerja zaradi nedatiranosti oziroma nenatančne datiranosti del prvega še ne moremo natančno opredeliti let, ko so se v delih iz Straubove delavnice pojavljale figure s Holzingerjevimi intervencijami, vse več indicov pa – prav po zaslugi obravnavanih arhivskih virov, v katerih je kiparski okras ruških orgel natančno datiran³⁹ – kaže, da je bilo to med letoma 1753 in 1755.

³⁷ Za arhivsko potrjena in Straubu pripisana dela prim. Vrišer, *Baročno kiparstvo*, 1992, str. 235–236.

³⁸ Hoški oltar je najstarejše arhivsko datirano delo, ki ga lahko zanesljivo pripišemo Holzingerju. NŠAM, Župnijski fondi, župnija Hoče, šk. 45, cerkveni računi 1759.

³⁹ Vse orgle niso bile s celotnim kiparskim okrasom opremljene takoj po postavitvi, kot so bile ruške, zato lahko v teh primerih – v kolikor ne poznamo arhivskih virov, iz katerih bi

Kar zadeva anatomijo figur na ruški orgelski omari, pa lahko brez vsakršnih zadržkov zapišemo, da gre za ena najboljših, najbolj dognanih, zdaj tudi z arhivskimi viri potrjenih del mariborske kiparske delavnice Jožefa Strauba.

Sklepne besede

Najdeni arhivski viri so potrdili nekatere dosedanje domneve in nas seznanili z doslej neznanimi ter nekaterimi sicer znanimi, a nikoli ustrezno citiranimi podatki. Potrjeno je orgle izdelal celjski orglarski mojster Janez Frančišek Janeček, orgelske omare in korno ograjo mariborski mizar Franz Leeb, kiparski okras pa delavnica mariborskega kiparja Jožefa Strauba. Našteti so svoje delo končali leta 1753, oz. Leeb 1754, dokončno podobo pa so orgle dobile leta 1755, ko so bile tudi poslikane in pozlačene. Del prišpevka, ki je temeljil na primerjavah in slogovni analizi, je vsaj v obrisih osvetlil tudi delovanje Straubove mariborske delavnice, v kateri se je prav v obdobju nastajanja kipov za ruške orgle formiral bodoči mojster »sculptoriae artis,« Jožef Holzinger.⁴⁰

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

NŠAM – Nadškofijski arhiv Maribor
Župnijski fondi, župnija Hoče, šk. 45, 50.

ELEKTRONSKI VIRI

Pavlič, Valentina in Saša Dolinšek: *The organ decoration in Parish Church of St Mary in Ruše*, in: TrArS – Tracing the Art of the Straub Family, 2018, <http://trars.eu/catalog-item.php?id=273>.

LITERATURA

Bizjak, Milko in Edo Škulj: *Orgle na Slovenskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1985.
Celjski baročni orglarski mojster Janez Frančišek Janeček. Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož, 2016.

bila razvidna natančna letnica – kiparsko okrasje le približno datiramo. Ob postavitvi in intonaciji orgel so namreč morala biti zaradi takratnega načina uglaševanja končana le nadpiščalna polnila, vse ostalo, torej tudi figure, je lahko bilo dodano kasneje. Orgle v romarski cerkvi Marijinega oznanjenja v Crngrobu so okrasili z dodatno ornamentiko šele desetletje po postavitvi, orgle v ljubljanski stolnici pa so s figurami opremljali še najmanj tri leta po postavitvi. Prim. Štefanič in Roškar, *Tipologija obiščij*, str. 170, 181.

⁴⁰ Del raziskav, ki jih je za ta članek opravila Simona Kostanjšek Brglez, je nastal v okviru programa Slovenska umetnostna identiteta v evropskem okviru (P6-0061 B), ki ga iz državnega proračuna sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Cestnik, Anton: *Ruše, slavna božja pot / v spomin devetstoletnice sestavil A. C. Marianus*. Ruše: M. Sernec, 1904.

Cestnik, Anton: Ruška cerkev: zgodovinsko-umetniška črtica. *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 2, 1899, str. 240–248.

Curk, Jože: *Mariborsko Pohorje*. Maribor: Obzorja, 1980. (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 105)

Curk, Jože: Ruše; urbano-gradbena skica kraja. *Ruška kronika* (ur. Josip Teržan et al.). Ruše: Krajevna skupnost, 1985, str. 82–115.

Glazer, Janko: Meznerič, Jožef Avgustin. *Slovenski biografski leksikon*, 2/5 (ur. France Kidrič, Franc Ksaver Lukman). Ljubljana: Zadruga gospodarska banka, 1933, str. 110–111.

Hajnshek, Odilo: *Marijine božje poti*. Celovec: Družba sv. Mohorja, 1971.

Janisch, Josef Andreas: *Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark: mit historischen Notizen und Anmerkungen*, II. Band. Graz: Leykam-Josefstahl, 1885.

Jellouschek, Anton: Historische Miscellen. *Mitteilungen des Historischen Vereins für Krain*, 9, 1854, str. 38.

Kemperl, Metoda in Luka Vidmar: *Barok na Slovenskem. Sakralni prostori*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2014.

Klemenčič, Matej: *Die Bildhauer Straub in der österreichischen und slowenischen Steiermark, Bayern und Slowenien im Zeitalter des Barock: Skulptur, Architektur, Malerei / Zweites slowenisch-bayerisches kunstgeschichtliches Kolloquium*. Regensburg: Schnell & Steiner, 2006, str. 105–113.

Kohlbach, Rochus: *Steirische Bildhauer: vom Römerstein zum Rokoko*. Graz: Grazer Domverlag, 1956.

Kostanjšek Brglez, Simona in Boštjan Roškar: Jožef Hoffer ter Filip Jakob in Jožef Straub. Izhodiščne raziskave o sodelovanju med arhitektom in kiparjema. *Umetnostna kronika*, 62, 2019, str. 3–14.

Kostanjšek Brglez, Simona in Boštjan Roškar: Vprašanje kontinuitete delavnice kiparja Jožefa Strauba in veliki oltar v podružnični cerkvi sv. Jožefa v Slovenski Bistrici. *Umetnostna kronika*, 60, 2018, str. 3–21.

Koter, Darja: Likovna oprema baročnih orgel: Johann Frančišek Janeček in dekoracija njegovih orgelskih omar = Artistic decor of baroque organs: Johann Frančišek Janeček and his decoration of organ cases. *Muzikološki zbornik = Musicological annual*, letn. 45, št. 1, 2009, str. 45–63.

Lipoglavšek, Marjana: *Baročno stropno slikarstvo na Slovenskem*. Ljubljana: Viharnik, 1996.

Mlinarič, Jože: Ruška latinska kronika, *Ruška latinska šola*. Ruše: Občina, Župnijski urad, 1995, str. 153–227.

Murovec, Barbara: Historizirana podoba naročnika. Attemsova družinska portreta in Rembov avto-

- portret iz brežiškega gradu. *Acta historiae artis Slovenica*, 23/1, 2018, str. 113–131.
- Murovec, Barbara: Likovni viri za baročno stropno slikarstvo v Sloveniji. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, Nova vrsta, 29, 2003, str. 92–141.
- Orožen, Ignaz: *Das Bisthum und die Diözese Lavant. Theil 1, Das Bisthum, das Domkapitel und die Dekanate: Marburg, Mahrenberg, Jaring, St. Leonhard in W. B. Kötsch und Zirkoviz*. Marburg: Verlag des F. V. Lavant, 1875.
- Ožinger, Anton: *Vizitacijski zapisniki goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attems 1752–1774*. 2, *Vizitacijski zapisniki savinjskega arhidiakonata goriške nadškofije 1751– = Atti delle visite pastorali nel l'arcidiaconato di valle saunia della arcidiocesi di Gorizia – 1773 = Die Berichte der Pastoralvisitationen im Archidiaconat Saunien der Erzdiözese Görz*. Gorizia: Istituto di storia sociale e religiosa, 1991.
- Rezman, Vili: *Ruše. (Stavbna – sakralna dediščina)*. Ruše: Društvo za razvoj Lira, 2015.
- Schweigert, Horst: *Philipp Jakob Straub: 1706–1774. Ein Grazer Barockbildhauer*. Graz: Kulturreferat der Landeshauptstadt, 1992.
- Škulj, Edo: *Baročne orglarske delavnice*. Škocjan pri Turjaku: Župnija, 2012.
- Štefanič, Tatjana in Boštjan Roškar: Katalog ohranjenih ohišij glasbil Janeza Frančiška Janečka na območju Slovenije. *Celjski baročni orglarski mojster Janez Frančišek Janeček*. Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, 2016, str. 197–253.
- Štefanič, Tatjana in Boštjan Roškar: Tipologija ohišij Janeza Frančiška Janečka in njihov ornamentalni ter kiparski okras. *Celjski baročni orglarski mojster Janez Frančišek Janeček*. Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, 2016, str. 109–193.
- Vrišer, Sergej: *Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem*. Ljubljana: Slovenska matica, 1992.
- Vrišer, Sergej: *Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem*. Maribor: Obzorja, 1963.
- Vrišer, Sergej: Doneski k baročnemu kiparstvu v Mariboru in njegovi okolici. *Časopis za zgodovino in narodopisje, Glazerjev zbornik*, let. 48, 1–2, Maribor, 1977, str. 143–156.
- Vrišer, Sergej: Doneski k baroku v Slovenski Bistrici. *Zbornik občine Slovenska Bistrica*, I (ur. Ferdo Šerbelj). Slovenska Bistrica: Skupščina občine in Kulturna skupnost občine Slovenska Bistrica, 1983, str. 229–232.
- Vrišer, Sergej: Doneski k opusu baročnih kiparjev Straubov in Jožefa Holzingerja. *Kronika*, 31, št. 2/3, 1983, str. 144–148.
- Vrišer, Sergej: Josef Straub und die slowenische Barockplastik. *Barock: regional – international. Kunsthistorisches Jahrbuch*. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1993, str. 192–197.
- Vrišer, Sergej: *Kiparstvo na slovenskem Štajerskem v 18. stoletju*. Ljubljana 1961 (tipkopis doktorske disertacije).
- Vrišer, Sergej: Mariborski baročni kiparji. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, Nova vrsta, 4, 1957, str. 71–130.
- Vrišer, Sergej: *Vodnik po ruških cerkvah*. Ruše: Občina, Župnijski urad, 1995.
- Zadnikar, Marijan: *Spomeniki cerkvene arhitekture in umetnosti*, 1. Celje: Mohorjeva družba, 1973.
- Zdravec, Dejan: Nekaj drobtin iz življenja celjskega baročnega orglarja Janeza Frančiška Janečka. *Celjski baročni orglarski mojster Janez Frančišek Janeček*. Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, 2016, str. 19–32.

S U M M A R Y

The Ruše organ in the light of archival sources and its decorative sculpture

Apart from the organ housed in Ljubljana's Cathedral Church, which has only preserved the sculptural part and the (reconstructed) organ case, the Baroque organ in the Holy Name of Mary Church in Ruše stands out above all for its high-quality decorative sculpture. The contract for the construction of the musical instrument was signed and sealed on 5 May 1750 by the organ master Janez Frančišek Janeček from Celje, who committed himself to completing the work in two years. The organ was built in 1753. Joinery was done by the master builder Franz Leeb from Maribor, and the decorative sculpture was made, likewise in 1753, by the workshop of Maribor sculptor Jožef Straub. The musical instrument was given its final appearance in 1755, when it was painted and gilded by a painter whose name the archival documents do not reveal. The only so far cited source in reference to the Ruše organ is the Ruše church Chronicle, which was compiled by the local priest Jožef Avguštin Meznerič. In addition to Meznerič's records not being entirely reliable, the chronicle fails to identify the masters involved in the construction of the organ, as Meznerič makes no mention of either the joiner or the sculptor, nor does he provide any information concerning the sum of money paid to the latter. Nevertheless, in 1957, Sergej Vrišer wrote that, "according to the Ruše records", 115 guldens for the decorative sculpture were paid to the sculptor Filip Jakob Straub from Graz, but that given its stylistic features, the author was unquestionably Jožef Straub. Vrišer's attribution of authorship was embraced in literature, even though he never definitively placed the Ruše sculptural art-

work in Straub's opus. More exhaustive data on the organ and its creators was published in the 1980s by Jože Curk, who was evidently familiar with some of the archival sources, yet never cited them. The brief survey of Meznerič's chronicle as hitherto the only cited source concerning the Ruše organ, research conducted to date, and the problem of (non)citing archival data are followed by the presentation of the contract concluded with Janeček and the church records of receipts and payments from the period 1752–1755. The account books state not only the sums and methods of payment, but also, among others, the dates on which individual assignments were completed, their scope, as well as the names of masters and some payers of works or services performed. The total cost of the Ruše organ, which was (more or less) produced by four – organ, joinery, sculpture and painting – workshops, amounted to about 1.500 gul-

dens. Special emphasis is on the decorative sculpture, which indeed possesses the basic features of Jožef Straub's sculpture; however, the details on individual figures reveal that it was also the work of someone else's hands. The stylistic analysis and comparisons support the thesis that the interventions were made by Jožef Holzinger, who forged his talent in Straub's workshop in the period during which the decorative sculpture for the Ruše organ was being created. His contribution is especially noted in the two putti's facial details that are more typical of Holzinger's than Straub's work. The sculptures on the cases of the Ruše organ are one of the best organ sculptures in the Slovenian territory from the period concerned and undoubtedly one of the most sophisticated and highest-quality sculptures of Straub's workshop in Maribor, which Holzinger took over in 1758.